

Colecție coordonată de
Silviu Dragomir

***Zarathustra* lui Nietzsche**

**Transcrierea seminarului susținut
în anii 1934–1939 de**

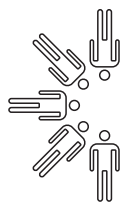
C.G. Jung

Editat de James L. Jarrett

În două volume

I

Traducere din limba engleză de
Bogdan-Alexandru Stănescu

**MISTERELE
INCONȘTIENTULUI
COLECTIV**

TREI

Editori

Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare

Raluca Hurduc

Design copertă

Tudor-Gabriel Motroc

Ilustrație copertă

The Sun de Edvard Munch (1911)

Director producție

Cristian Claudiu Coban

DTP

Mihaela Gavriloiu

Corectură

Cristina Teodorescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JUNG, CARL GUSTAV

Zarathustra lui Nietzsche : transcrierea seminarului susținut în anii 1934-1939 de
C.G. Jung / C.G. Jung ; ed. de James L. Jarrett ; trad. din lb. engleză de Bogdan-Alexandru
Stănescu. - București : Editura Trei, 2025

2 vol.

ISBN 978-606-40-2744-3

Vol. I. - 2025. - ISBN 978-606-40-2745-0

I. Jarrett, James L. (ed.)

II. Stănescu, Bogdan-Alexandru (trad.)

I

Titlul original: NIETZSCHE'S ZARATHUSTRA Part 1

Notes of the Seminar given in 1934-1939, edited by James L. Jarrett

Autor: C. G. Jung

Copyright © 1988 Princeton University Press

Copyright © 2007 Foundation of the Works of C. G. Jung, Zürich

Copyright © Editura Trei, 2025

pentru prezenta ediție

O.P. 16, ghișeul 1, C.P. 490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0732 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-2745-0

Cuprins

Introducere	7
Mulțumiri	20
Notă asupra textului	21
Membrii seminarului.....	22
Lista abrevierilor bibliografice	25
Primăvara 1934. Mai–iunie 1934	27
Prelegerea I. 2 mai 1934	29
Prelegerea a II-a. 9 mai 1934	46
Prelegerea a III-a. 16 mai 1934	62
Prelegerea a IV-a. 23 mai 1934	80
Prelegerea a V-a. 6 iunie 1934	97
Prelegerea a VI-a. 13 iunie 1934	116
Prelegerea a VII-a. 20 iunie 1934	135
Prelegerea a VIII-a. 27 iunie 1934	154
Toamna 1934. Octombrie–decembrie 1934.....	171
Prelegerea I. 10 octombrie 1934	173
Prelegerea a II-a. 17 octombrie 1934	189
Prelegerea a III-a. 24 octombrie 1934	206
Prelegerea a IV-a. 31 octombrie 1934	224
Prelegerea a V-a. 7 noiembrie 1934	240
Prelegerea a VI-a. 14 noiembrie 1934	257
Prelegerea a VII-a. 21 noiembrie 1934	266
Prelegerea a VIII-a. 28 noiembrie 1934	283
Prelegerea a IX-a. 5 decembrie 1934	300
Prelegerea a X-a. 12 decembrie 1934	318
Iarna 1935. Ianuarie–martie 1935	339
Prelegerea I. 23 ianuarie 1935	341
Prelegerea a II-a. 30 ianuarie 1935	357
Prelegerea a III-a. 6 februarie 1935	375
Prelegerea a IV-a. 13 februarie 1935	391
Prelegerea a V-a. 20 februarie 1935	407
Prelegerea a VI-a. 27 februarie 1935	425
Prelegerea a VII-a. 6 martie 1935	441
Prelegerea a VIII-a. 13 martie 1935	458

Primăvara 1935. Mai–iunie 1935	473
Prelegerea I. 8 mai 1935	475
Prelegerea a II-a. 15 mai 1935	492
Prelegerea a III-a. 22 mai 1935	506
Prelegerea a IV-a. 29 mai 1935	523
Prelegerea a V-a. 5 iunie 1935	541
Prelegerea a VI-a. 12 iunie 1935	560
Prelegerea a VII-a. 19 iunie 1935	580
Prelegerea a VIII-a. 26 iunie 1935	599
 Toamna 1935. Octombrie–decembrie 1935.....	619
Prelegerea I. 16 octombrie 1935	621
Prelegerea a II-a. 23 octombrie 1935	639
Prelegerea a III-a. 30 octombrie 1935	659
Prelegerea a IV-a. 6 noiembrie 1935	680
Prelegerea a V-a. 13 noiembrie 1935	699
Prelegerea a VI-a. 20 noiembrie 1935	714
Prelegerea a VII-a. 27 noiembrie 1935	734
Prelegerea a VIII-a. 4 decembrie 1935	752
Prelegerea a IX-a. 11 decembrie 1935	772

Introducere

În vara anului 1934, dr. C.G. Jung a încheiat un seminar pe care-l susținea la Clubul Psihologic din Zürich încă din luna octombrie a anului 1930. Tema pe care Jung și studenții săi — analiști practicieni, analiști în formare și anumiți analizanzi special aleși — o abordaseră o constituiau viziunile, în special viziunile excepționale, transpuse în pictură, ale unei americance, Christiana Morgan. Pe măsură ce se apropia data încheierii, a fost ridicată problema temei centrale a următorului seminar, dat fiind că importanța — aproape necesitatea — unei asemenea serii de prelegeri/discuții fusese deja bine stabilită. Înainte de *Viziuni*, avusese loc *Seminarul despre vise* și, tot așa, mergând înapoi, ajungem în 1923 — poate chiar mai devreme —, când Jung a inițiat acest tip de predare pentru un public foarte special. Se pare că în 1934 grupul nu a avut aproape nicio ezitare în alegerea lui Nietzsche ca nouă temă, mai exact strania, minunata *Așa grăit-a Zarathustra* a lui Nietzsche. Și așa, atunci când membrii grupului — dintre care unii se retrăseseră pentru a fi înlocuiți de alții — s-au reunit în mai, și-au auzit mentorul avertizându-i că îi așteaptă o cărare abruptă și plină de obstacole, căci nu doar mintea lui Nietzsche era extrem de complicată și înșelătoare, dar *Zarathustra* sa era chiar mai mult de atât, fiind scrisă într-un stil inventat exact cu acest scop — oricare ar fi fost acela! Dar nu s-au lăsat intimidați de nimic, au pornit la drum și, ca în cazul precedentelor seminare, entuziasmul a crescut pe măsură ce conducătorul lor (care adora munții) a început să-i pregătească pentru o călătorie predestinată să ia sfârșit înaintea piscului final, oprită-n calea ei de sirenele războiului, în timp ce se apropia fatidica vară a anului 1939.

În acest moment era deja împământenită o nouă opțiune în cadrul seminarului: consemnarea prelegerilor și a discuțiilor. Fusese angajată o secretară profesionistă care să ia notițe, la rândul lor redactate de Mary Foote cu ajutorul mai multor membri ai grupului, toți luând de fapt notițe. Apoi participanților la seminar și altora ce aveau legătură cu psihologia analitică li se puneau la dispoziție exemplare tipărite și legate, dar pe fiecare „volum” se găsea avertismentul că respectivul raport avea menirea de a servi exclusiv „membrilor seminarului, fiind acceptat faptul că nu poate fi împrumutat și că niciun fragment de-al său nu poate fi copiat ori citat în vederea publicării fără permisiunea scrisă a prof. Jung”.

O cauză importantă a acestei restricții era, fără îndoială, faptul că Jung nu redactase notițele, cel puțin nu mai mult de a fi trecut fugitiv peste ele și de a fi răspuns întrebărilor doamnei Foote, probabil în legătură cu vreun nume propriu pe care secretara nu-l înțelesese cum trebuie. Dar, cu toată această prohibiție explicită, au fost făcute copii, iar exemplarele tipărite au început să apară prin orașele din toată lumea, în special acolo unde se înființaseră Institute C.G. Jung, pentru că se dusesse vorba că era ceva special aici — ceva într-adevăr unic. Celor care nu fuseseră niciodată prezenți la vreuna dintre prelegeri, aceste exemplare dactilografiate le ofereau ocazia de a-l cunoaște pe *Profesorul Jung*, cel care vorbea improvizând, într-un mod foarte neprotocolar, primind întrebări și observații (din partea unor persoane care erau, de cele mai multe ori, ele însele foarte inteligente și cercetători avizați ai naturii umane), fără să-și facă griji dacă discuția răătăcea la oarecare distanță de drumul principal, oferind sugestii de lecturi suplimentare, făcând aluzii la întâmplări din zona politicii și economiei contemporane, făcând glume. În 1957, Jung și-a dat permisiunea de „a ieși în public”, iar apariția în 1984 a *Analizei viselor*, editată de William McGuire, a inaugurat proiectul de a publica majoritatea însemnărilor de seminar ale lui Jung¹.

Faptul că Jung a recomandat textul lui Nietzsche pentru seminar n-ar fi trebuit să constituie o surpriză pentru cei care-l cunoșteau așa cum trebuie. Jung îl adusese deja în discuție pe Nietzsche în lucrările sale timpurii și majoritatea asociaților săi trebuie să-l fi auzit mărturisind ce importanță avusese acest filosof-poet-psiholog pentru propria lui maturizare intelectuală. În capitolul „Zilele studenției” din autobiografia sa, *Amintiri, vise, reflecții*, citim cum Jung, la facultatea de medicină, trebuise să-și reducă lecturile filosofice:

Următoarele semestre clinice au fost atât de încărcate, că nu mi-a mai rămas aproape deloc timp pentru incursiunile mele în domenii îndepărtate. Numai duminica îl puteam studia pe Kant. Îl citeam cu zel și pe Eduard von Hartmann. Nietzsche figura în programul meu de câțiva timp deja, dar ezitam să încep să-l citesc, nesimțindu-mă suficient de bine pregătit. Se discuta mult despre Nietzsche pe vremea aceea, fiind de obicei respins, cel mai violent de către studenții în filosofie „competenți”, de unde am și tras concluziile mele personale în legătură cu rezistențele ce domneau în sferele mai înalte. Autoritatea supremă era bineînțeles Jacob Burckhardt, de la care erau colportate diferite opinii critice referitoare la Nietzsche. În plus, existau unii oameni

¹ Pentru o relatare exhaustivă a istoriei seminarelor, vezi Introducerea domnului McGuire la *Analiza viselor*.

care-l cunoscuseră personal pe Nietzsche, fiind astfel în stare să relateze despre el tot felul de curiozități nu tocmai simpatice.² (AVR, ed. cit., pp. 115–116³)

Toate acestea i-au stârnit interesul lui Jung, totuși „simțeam o teamă ascunsă că aș putea să-i semăn”. (ed. cit., p. 116) Cu toate acestea curiozitatea a învins și s-a aruncat plin de entuziasm asupra volumului timpuriu de eseuri intitulat *Considerații inactuale*, apoi direct asupra lui *Zarathustra*, care, „asemenea lui Faust al lui Goethe, a fost o experiență teribilă pentru mine”. Totuși a rămas în el teama că pășea pe un teritoriu foarte periculos, din care s-a retras pe teritoriul mai solid al studiilor empirice.

Odată absolvite studiile medicale, a devenit psihiatru rezident la spitalul Burghölzli din Zürich. Apoi a urmat întâlnirea istorică cu Freud. Jung trebuie să fi fost surprins când bărbatul acesta cult a recunoscut că nu-l citise niciodată pe Nietzsche. Într-adevăr, se pare că acest lucru a plantat în mintea mai tânărului Jung sămânța bănuiei, transformată mai târziu în convingere, că accentul puternic pus de Freud asupra erosului și neglijarea dorinței de putere ar putea fi descrisă mai curând drept „Freud versus Nietzsche” decât „Freud versus Adler”. (AVR, ed. cit., p. 164)

După desprinderea de Freud din 1913 și după izolarea forțată din anii războiului, Jung a trecut la o lectură mai aplicată a volumelor *Dincolo de bine și de rău*, *Știința veselă*, *Genealogia moralei* și, bineînțeles, *Așa grăit-a Zarathustra*. A fost, de data asta, și mai impresionat de puterea cu care cazul lui Nietzsche ilustra propria lui înțelegere, din ce în ce mai deplină, a faptului că cele mai adânci credințe ale unui om își au rădăcinile în personalitate și că, pe de altă parte, pot fi descoperite multe lucruri despre personalitatea cuiva în scrierile acelui om. În *Tipuri psihologice* (1921) l-a identificat pe Nietzsche drept tipul intuitiv, înalt introvert, cu funcția gândire foarte dezvoltată, dar cu o mare slăbiciune a funcțiilor senzație și simțire. Punându-l în contrapondere cu intelectualistul Bergson, Jung scria:

Sursa intuitivă a fost folosită într-o măsură incomparabil mai mare de către Nietzsche, care, elaborându-și concepția filosofică, s-a eliberat astfel de simplul intelect, chiar dacă sub o formă și într-o măsură care a făcut ca intuiționismul lui să depășească

2 Probabil Jung vrea să spună „să-l studiez” în loc de „să-l citesc”, dat fiind că deja în vara lui 1898 (când a împlinit 23 de ani) cita în extenso din Nietzsche într-o prelegere ținută la clubul său de la facultatea de medicină. Vezi *The Zofingia Lectures* (Princeton, B.S. XX: A, 1938).

3 Vezi mai jos, Lista abrevierilor bibliografice.

mult limitele unei viziuni filosofice asupra lumii și să conducă la un act artistic în bună parte inaccesibil criticii filosofice. (OC 6, par. 54o)

Schopenhauer și Kant, celelalte două mari influențe filosofice asupra lui Jung, erau amândoi tipul gândire — o funcție ce reiese cu forță și în cazul lui Nietzsche, în scrierile lui mai aforistice —, dar iată, în sfârșit, aici un filosof ale cărui interese erau mai mult psihologice decât metafizice și care se afla constant în căutarea unei perspective asupra lumii care să călăuzească și să îmbogățească viața și nu, ca în cazul lui Schopenhauer, să psalmodieze inevitabilitatea frustrării. Totuși Jung a ajuns la concluzia că nimeni nu ilustrează mai bine decât Nietzsche necesitatea de a nu lua de bun ceea ce spune sau scrie un psiholog ori un filosof, ci de a examina cuvintele în contextul calității vieții acestuia.

Viața celui care i-a învățat pe oameni să spună Da trebuie privită critic spre a investiga efectele unei astfel de învățături asupra celui care a inițiat-o. Dacă însă îi examinăm viața din acest punct de vedere, trebuie să spunem: Nietzsche a trăit dincolo de pulsuni, în aerul înalt al eroismului, întreținut cu dieta cea mai îngrijită, cu un climat ales și în mod special cu multe somnifere — până când tensiunea i-a zdrobit creierul. El vorbea despre Da și trăia un Nu față de viață. Sila lui de oameni, anume de animalul om, care trăiește din pulsione, era prea mare. El nu putea înghiți broasca-râioasă, pe care o visa adesea și de care se temea că trebuie s-o înghită.

Leul zarathustrian răgea spre toți acei oameni „superiori”, care țipau după conviețuire, împingându-i înapoi în grota inconștientului. De aceea viața sa nu-i face convingătoare teoria. Căci omul „superior” vrea și el să poată dormi fără cloral, vrea și el să trăiască în Naumburg și Basel în pofida „ceții și a umbrei”, vrea femeie și descendență, vrea autoritate și vază în turmă, vrea nenumărate mediocrități, vrea nu mai puțin filistinism. Această pulsione, Nietzsche nu a trăit-o, anume pulsionea animalică de viață. În ciuda grandorii și a importanței sale, Nietzsche a fost o personalitate morbidă. (OC 7, par. 37)

Așa cum va reieși cu limpezime din prelegerile ce urmează, Jung era de părere că psihoza lui Nietzsche dăduse semne de existență cu mult înaintea crizei din 1889, iar nevroza, era sigur, fusese activă tot timpul. Jung nu-și făcea iluzii romantice când venea vorba despre bolile mintale. O persoană creativă nu este creativă, sau mai creativă, datorită nevrozei — ba chiar din contră. Înfruntându-l pe Freud, el a susținut cu tărie că „arta nu este o morbiditate”. În același timp,

Jung a admis că „rareori se găsește vreun creator care să nu plătească scump scânteia divină a marii arte“ (OC 15, par. 158). Acest lucru este însă adevărat cu asupra de măsură în cazul tipului de artist pe care-l numea „vizionar“, al acelora cu premoniții înspăimântătoare, precum Goethe și Joyce, și cu siguranță acest geniu straniu, singuratic, suferind, prolific, care a fost Nietzsche.

Jung vedea în Nietzsche o personalitate care ajutase în mod considerabil la descoperirea inconștientului în secolul al XIX-lea, constituind astfel o excepție la lamentația lui Freud că filosofii acordă atenție doar laturii pur raționale a vieții. Freud refuza să citească *Zarathustra*, chiar dacă intuia modurile în care Nietzsche anticipase chiar câteva dintre ideile lui, de teamă că ar fi fost influențat excesiv de idei mai curând speculative, decât înrădăcinate în exercitiul empiric. Pe de altă parte, Jung era încântat să descopere înaintași de tot felul: păreau cumva să contribuie cu încă o confirmare a propriei sale concepții asupra ceea ce credea că ar fi idei întipărite arhetipal.

Volumul de față apare într-o perioadă în care reputația lui Nietzsche a atins noi culmi. În scurta lui viață — a avut parte doar de puțin mai mult de 15 ani de muncă matură, creativă înaintea crizei din 1889 — a fost mai mult bârfit sau ignorat, decât luat în serios. A fost nevoit să-și publice multe dintre scrieri cu propriile resurse sărăcăcioase. Abia spre final începea să fie recunoscut de câteva persoane importante din afara micului său cerc de cunoscuți: August Strindberg, Georg Brandes, Hippolyte Taine. Totuși prăbușirea lui mintală a făcut ca ideile sale să fie respinse foarte ușor drept sclipitoare... dar nebunești. Nici măcar în 1925, un manual popular de istoria filosofiei din America nu-l menționa pe Nietzsche în panoplia ideilor de secol XIX; totuși, fără a fi recunoscut întotdeauna, Nietzsche a avut o influență notabilă asupra scriitorilor din secolul XX: Thomas Mann, Shaw, Lawrence, Remy de Gourmont, Heidegger, Jaspers — lista ar putea continua la nesfârșit. La un secol după moarte, Nietzsche urma să fie recunoscut drept un gânditor de importanță majoră — și, la nivel general, un la fel de mare scriitor.

Inteligența lui sclipitoare trebuie să fi fost evidentă încă de timpuriu. Odată ce și-a găsit specializarea academică, filologia clasică, la Bonn și apoi la Leipzig, profesorii și colegii au recunoscut în el pe cineva destinat unor mari realizări, așa cum ne-o dovedește numirea lui la Universitatea din Basel la numai 24 de ani, urmată de promovarea pe post de profesor un an mai târziu. Cu toate acestea prima lui lucrare de dimensiuni apreciabile, originala *Nașterea tragediei din spiritul muzicii*, a fost o dezamăgire pentru cei care se așteptau să urmeze

linia convențională a activității științifice. În această carte și-a stabilit Nietzsche identitatea cu Dionysos, chiar dacă l-a pus în balanță pe acest zeu al muzicii și întinericului cu Apollo, zeul grec patron al sculpturii, al formei și al luminii. În tinerețe fusese discipolul fidel al lui Schopenhauer și, când l-a cunoscut pe Wagner, și-a găsit, credea el, întruparea filosofului care scria că în muzică și în contemplarea Ideilor Eterne se află unica scăpare din roata voinței, de care suntem cu toții, din nefericire, legați.

Amândoi acești eroi au fost preamăriți în *Considerații inactuale*, dar asta se întâmpla cu puțin înainte ca idolii să înceapă să-și piardă strălucirea. A ajuns la concluzia că Schopenhauer avea dreptate să acorde o importanță atât de mare Voinței, dar greșea când nu o preamărea în forma ei de Voință de Putere — prin care Nietzsche înțelegea în special puterea geniului creator, cu rădăcini în disciplina cea mai severă. („Toți creatorii sunt duri“, era unul dintre felurile lui de-a o spune.) Pe Wagner îl considera drept unul dintre cele mai mărețe exemple ale creativității artistice, dar, din nefericire (a ajuns Nietzsche să creadă), exista în el o înclinație spre decadență, o moliciune, o slăbiciune romantică, chiar o nostalgie sentimentală pentru creștinism: gândiți-vă la *Parsifal*!

Jung avea să vadă în schimbările radicale de judecată ale lui Nietzsche ceea ce el numea (preluând cuvântul de la Heraclit) *enantiodromia*, o oscilație ca de pendul de la o judecată ori convingere la opusul ei. El chiar citează ca exemplu „zeificarea și apoi adversitatea față de Wagner“ de care a dat dovadă Nietzsche (OC 6, par. 710). Nietzsche s-a dovedit a fi un bun profesor la Basel, însă, în numai câțiva ani, îndatoririle de profesor s-au dovedit prea împovărătoare pentru organismul lui aflat într-un echilibru precar. A trebuit să-și ia liber pentru o vreme și apoi, nu după mult timp, să depună cerere pentru o ieșire la pensie remarcabil de timpurie. Pentru tot restul vieții lui a trăit dintr-o pensie modestă, ce-i asigura masa și cazarea, instrumentele de scris și bilete de tren ca să meargă de la Basel la Torino, la Genova, la Nisa, la Veneția, tot timpul în mișcare în căutarea climei potrivite, care, alături de o nouă dietă, a fost mereu speranța lui de eliberare de suferințele — migrene îngrozitoare, indigestie, vedere din ce în ce mai slabă, amețeli, insomnie etc. — ce aveau să-i îngreuneze întreaga viață. Cea mai rea era singurătatea. Dar pe măsură ce a devenit mai încrezător în propriile puteri, a început să-și privească singurătatea și chiar boala ca pe condiții esențiale pentru sarcinile creative la care se angajase singur; după cum i-a scris, târziu în timpul vieții sale conștiente, lui Georg Brandes: „Boala mi-a fost cea mai mare comoară: m-a deblocat, mi-a dat curajul să fiu eu însumi“. Iar despre *Zarathustra* spunea că e „un ditiramb al singurătății“.

Deși avea să scrie în continuare lucrările considerate de filosofi drept capodoperele sale — *Genealogia moralei*, *Dincolo de bine și de rău*, *Amurgul idolilor*, *Antichristul*, *Știința veselă* —, a considerat întotdeauna *Așa grăit-a Zarathustra* drept cea mai mare realizare a lui, și aceasta rămâne cartea preferată de majoritatea celor care-l citesc pe Nietzsche. Compusă, după cum îi plăcea să spună, la 2 000 de metri dincolo de bine și de rău, dacă a existat vreodată o operă scrisă din pură inspirație, atunci aceasta este. Fiecare dintre primele trei părți (cam cât a reușit să acopere seminarul lui Jung) a fost scrisă în circa zece zile și, cu tot stilul poetic în care este scrisă, reprezintă chintesența gândirii lui Nietzsche.⁴ Se găsește aici apariția imoralistului autoproclamat, se găsește dorința de putere, e și eterna reîntoarcere, e și moartea zeului, e și supraomul. În figura semilegendară a profetului persan Zarathustra, el și-a găsit purtătorul de cuvânt în ceea ce privește necesitatea de a răsturna complet atitudinile, convingerile și aspirațiile omenirii.⁵ Tot ceea ce fusese venerat — mai ales de către creștini — urma să fie denunțat și abandonat, iar ceea ce fusese ponegрит urma să fie adoptat și pus în practică. Prin ceea ce a numit „transmutarea tuturor valorilor“, el a proclamat nu amoralismul, ci ceea ce tradiția occidentală a numit imoralism sau imoralitate. Renunțând la antiteza dintre bine și diabolic, el a acceptat opoziția dintre bine și rău.

*Ce este bun? Tot ceea ce face să crească în om sentimentul puterii, voința de putere, puterea însăși. Ce este rău? Tot ceea ce provine din slăbiciune.*⁶

Această formulare anume a apărut mai târziu, dar sentimentul, ideea, se află deja în *Zarathustra*.

Deși se mândrea cu faptul că s-ar fi „dezvățat de autocompătimire“, numai un supraom (ceea ce Nietzsche nu a susținut niciodată că ar fi) nu ar fi fost devastat de tăcerea care a întâmpinat ceea ce el știa că este o capodoperă. (În 1876 a notat că din fiecare parte se vânduseră 60 sau 70 de exemplare!) Pentru a compensa neglijarea celorlalți, a găsit necesar, se pare, să facă el însuși niște afirmații cât mai extravagante despre sine: „cea dintâi minte a secolului“, așa

4 Primele două părți din *Așa grăit-a Zarathustra* au apărut în 1883, cea de-a treia în 1884, iar cea de-a patra, care i-a dat cele mai mari bătăi de cap lui Nietzsche, a apărut într-o ediție tipărită pe speze proprii, de doar 40 de exemplare, în 1885.

5 Nietzsche avea să-i spună mai târziu unui prieten că poate titlul lui ar fi trebuit să fie *Tentația lui Zarathustra*, foarte probabil gândindu-se la tentația lui Iisus în pustie.

6 *Antichristul*, ed. cit., p. 10. (N.t.)

se caracteriza cu patru luni înaintea prăbușirii. Dar și: „Cu acest Z(arathustra) am ridicat limba germană la nivelul perfecțiunii“. Acesta nu e cel mai simpatic Nietzsche, însă numărul celor care nu consideră azi aceste laude drept nefondate este impresionant. Totuși a trebuit să se mulțumească cu autoasigurarea că va veni și vremea lui: „Unii oameni se nasc postum“. Iar asta va însemna, fără îndoială, că vor exista interpreți. Iată o nouă sursă de anxietate: aproape că e mai bine — sau chiar de-a dreptul mai bine — să fii ignorat decât prost înțeles. „Dacă vei ajunge vreodată să scrii despre mine“, i-a scris prietenului său Carl Fuchs (care era într-adevăr tentat s-o facă),

...fiți atât de bun — cum n-a fost nimeni până acum — să mă caracterizați, să mă descrii —, dar nu să mă evaluați... N-am fost niciodată caracterizat, nici ca psiholog ori ca scriitor (chiar poet), nici ca inventator al unui nou tip de pesimism (un pesimism dionisiac născut din putere, care găsește plăcere în a apuca problema existenței de coarne), nici ca Imoralist (forma cea mai înaltă, până acum, de «rectitudine intelectuală», căreia i se permite să trateze moralitatea ca pe o iluzie, dat fiind că ea însăși a devenit instinct și inevitabilitate).

Într-adevăr, mulți l-au caracterizat și l-au descris pe Nietzsche, însă puțini i-au luat în serios pledoaria împotriva evaluării. Cu siguranță marea cotitură luată de gândirea lui Jung ca psihoterapeut a fost să privească dincolo de cuvintele cu ajutorul cărora bărbații și femeile își pronunță adevărurile și-și ridică-n slăvi idealurile, spre alte semne ce constituie indicii ale calității vieții.

Când Jung și-a început seminarul despre Zarathustra, Nietzsche, mort de un sfert de secol, începea să devină celebru. Fuseseră scrise multe biografii, inclusiv una de către sora lui Nietzsche. Perspicacitatea lui filosofică era din ce în ce mai recunoscută, mai interpretată, mai predată. Limba lui germană era chiar și mai laudată. Chiar propriile afirmații că ar fi fost psiholog (și că nu-și imagina o vocație mai măreață) aveau parte de o recunoaștere scrâșnită, cel puțin din partea celor ce se revendicau din tradiția psihologiei abisale. Dar mai era și spectacolul îngrijorător al proclamării lui Nietzsche drept profet al național-socialismului. Jung știa că această afirmație se baza pe o neînțelegere totală: gândiți-vă la ura lui Nietzsche față de tot ce era german, ura lui față de antisemitism, demascarea de către el a „nevrozei numite naționalism“. Sau la asta:

De îndată ce izbucnește acum un război oarecare, izbucnește întotdeauna odată cu el, exact printre oamenii cei mai nobili ai unui popor, și o plăcere, ținută, firește, în

*secret: ei se aruncă plini de entuziasm înaintea noului pericol de moarte, întrucât cred că în sacrificiul pentru patrie au găsit, în sfârșit, permisiunea aceea căutată multă vreme — permisiunea de a-și evita țelul: — războiul este pentru ei un ocoliş în drumul spre sinucidere, dar un ocoliş cu cugetul împăcat.*⁷

Cu toate acestea aveau să apară cu siguranță cei care vor trage concluzia că niște conferințe despre Nietzsche erau un fel de încercare de a le oferi naziștilor o justificare intelectuală. Poate chiar mai periculoși erau acei simpatizanți naziști din Elveția sau de aiurea, care ar fi considerat drept aliat pe oricine îl studia pe Nietzsche.

Nu este ușor, probabil, pentru cei aflați la distanță de intensitatea emoțiilor politice și economice din anii 1930 să înțeleagă faptul că nici măcar acest mic seminar, dedicat psihologiei analitice, nu era exclus — dar ce era, oare? — de la sentimentul tot mai puternic al inevitabilității unui război groaznic, cu final incert — dat fiind că poate Deutschland avea să fie (în noua ei deghizare) „über Alles“. Notele acestea de seminar scot în evidență, în repetate rânduri, o stare de vigilență plină de neliniște față de violența din Europa, chiar și în acest mediu protejat. Bineînțeles că Jung era extrem de conștient de importanța lui Zarathustra ca previziune a cataclismului ce avea să zguduie Europa și lumea întreagă. Mai târziu, în timpul seminarului, el avea să spună: „Poate că sunt singurul care se deranjează să pătrundă atât de în amănunt în Zarathustra — prea în amănunt, vor considera unii. Deci nimeni nu înțelege de fapt cât de conectat era el cu inconștientul și, prin urmare, cu soarta Europei în general“.

Cu toată tensiunea vremurilor, Jung era la fel de activ ca de obicei. Pe lângă acest seminar, mai susținea unul în limba germană despre visele copiilor. Călătorea: la Londra pentru a susține conferințele Tavistock; la Yale University pentru a susține conferințele Terry, *The Psychology of Religion*, și în India, unde a primit trei titluri de doctor *honoris causa*. Și, bineînțeles, scria: „Generalități privind teoria complexelor“, „Despre arhetipurile inconștientului colectiv“, „Simbolismul visului individual în relație cu alchimia“, „Ce este psihoterapia?“, „Utilitatea practică a analizei visurilor“, „Dezvoltarea personalității“, „Yoga și Occidentul“ — ca să menționăm doar câteva dintre titlurile publicate în acea perioadă. Avea foarte mulți analizanzi. Mai avea și serviciul militar obligatoriu anual în armata elvețiană. Era *pater familias* pentru o familie numeroasă. În afara unei corespondențe continue cu mulți prieteni, era foarte generos și răspundea întrebărilor și

7 Știința veselă, ed. cit., p. 400. (N.t.)

rugăminților de ajutor pe care le primea din partea străinilor din toate colțurile lumii. Totuși, an după an, Jung continua să profeseze, în acest format anume, care se consacraseră de-a lungul anilor: un grup de 25–30 de persoane foarte atent selecționate, cu un puternic miez alcătuit din veterani, care ascultau conferințele și participau la discuții în acele magice dimineți de miercuri. Totuși, în aceste vremuri tulburi, au fost și dintr-aceia care au ridicat întrebarea dacă să continue seminarul despre *Zarathustra*: nu ar fi mai bine și mai puțin tulburător dacă s-ar muta la un subiect mai liniștit, cum ar fi *Basmele* lui Goethe? Dar s-a votat în favoarea continuării cu *Zarathustra*, și astfel Jung a ajuns să se lupte și să danseze cu psihicul teribil de complex al lui Nietzsche.

Confruntările scrise dintre giganții istoriei intelectuale sunt întotdeauna fascinante și adesea tulburător de revelatoare: Platon și Socrate, Aristotel și Platon, Aquinas și Aristotel și tot așa, până în vremuri mai recente: Hegel și Marx, Nietzsche și Schopenhauer, Jung și Freud. Foarte interesant este că Nietzsche pare să fi exercitat un magnetism deosebit pentru câțiva dintre cei mai străluciți intelectuali ai secolului XX: astfel, atât Karl Jaspers, cât și Martin Heidegger au scris pe larg despre acest intelectual provocator. Și apoi — cazul de față — Jung și Nietzsche.

Întotdeauna în aceste confruntări ale egalilor există afinități — altfel, de ce ne-am mai bate capul? Ascultați-l pe Aristotel spunând „noi, platonicienii”. Și, pentru o vreme, Jung a spus „noi, freudienii”. Jung *nu ar fi putut* spune „noi, nietzscheenii”, însă avea multe în comun cu Nietzsche. Amândoi erau bântuiți de creștinism. Tot așa, ambii erau elitiști — nu din cauze banale precum averea, familia, clasa socială, rasa, ci în privința inteligenței, profunzimii și lucidității. Pentru Nietzsche, care-și dedica cu luciditate operele „celor foarte puțini”, marea distincție se făcea între moralitatea sclavilor, aceea a reconcilierii, împăciuirii, milei, iertării, a întoarcerii celui alt obraz și moralitatea stăpânilor, a supraoamenilor. Jung a susținut adesea că, în privința dezvoltării conștiinței, majoritatea oamenilor nu au depășit nivelul Evului Mediu, așa că, probabil, ar trebui lăsați să dormiteze în stranele lor familiale și pe băncuțele lor din biserică. Atât pentru Jung, cât și pentru Nietzsche, drumul spre individulare — ca să folosim termenul lui Jung — este unul plin de singurătate și de obstacole, mai ales dacă există o neînțelegere generalizată, ba chiar o animozitate vizavi de misiunea respectivă. Prin urmare, la un moment dat, fiecare dintre noi a avut senzația de a fi, vorba lui Nietzsche, postum.

Erau la fel de disprețuitori la adresa hedonismului, a filosofiei confortului, a plăcerii, a satisfacției. Amândoi — deși niciunul nu ar fi spus-o așa — se încadrau

în tradiția existențialistă a convingerii că, în lipsa conflictului și a suferinței, conștiința este blestemată să stagneze și să regreseze. Amândoi căutau, în schimb, o filosofie și o psihologie (dacă ar fi consimțit că există vreo diferență între cele două) a căror probă este, pe scurt, dar cuprinzător, aceasta: pot duce ele oare la o viață plină de împliniri, de realizări, chiar de transcendere într-un domeniu al integrării dincolo de ceea ce poate fi obținut de pe canapelele confortabile ale cotidianului? Filosofile lor, asemănătoare, erau filosofii ale întinericului în aceeași măsură ca și ale luminii, o preamărire a spiritului dionisiac în care se găsește aspectul înspăimântător al inconștientului cu visele sale înfricoșătoare ce constituie totuși sursa magnifică a creativității umane. Amândoi deplângeau și regretau, totuși recunoșteau predominanța a ceea ce Nietzsche a numit „personalitatea diminuată”, cu a sa concepție precaut cenzurată asupra a ceea ce este real și important. Erau în acord că realizările intelectuale sau artistice ale cuiva nu pot fi înțelese sau corect evaluate fără a lua în calcul întregul Sine al creatorului. Prin urmare să ascultăm aplauzele lui Jung pentru afirmația lui Nietzsche: „Mi-am scris întotdeauna operele cu tot corpul și toată viața” — asta fiind o contestare a faptului că așa ceva ar fi doar o problemă de ordin intelectual. Amândoi aveau, în terminologia lui Jung, intuiția și gândirea foarte dezvoltate; ambii erau introverți. Amândoi își asumau îndatorarea față de Heraclit, Goethe, Schopenhauer și Dostoievski. Jung a fost încântat de faptul că Nietzsche definea măreția omului prin „completitudinea și multiplicitatea lui, prin deplinătatea lui în varietate — cât de mult și cât de multe lucruri poate o persoană să îndure și să ia asupra sa, cât de mult își poate extinde responsabilitatea”. Nietzsche l-a anticipat pe Jung în ceea ce privește acea parte a psihicului care este *ceva* (Se-ul lui Freud), *ceva* ce visează, anticipează, gândește, dar se află sub nivelul Eului-subiect. Și cât de mare trebuie să fi fost uluirea inventatorului psihologiei arhetipale când a dat peste această laudă adusă de Nietzsche lui Siegfried: „Întruparea minunată de exactă a unui tânăr arhetipal”. Sau, și mai bine, a *Inelului*: „Un magnific sistem de gândire în lipsa formelor conceptuale ale gândirii” — o descriere extraordinară a arhetipului. Diferențele majore dintre ei vor reieși, ca niciodată până acum, din masivul comentariu ce se află mai departe în această carte, însă pot fi menționate aici două mari dezacorduri între acești gânditori. Primul este acela că, pentru unul, dimensiunea estetică a vieții avea importanță majoră, pentru celălalt, cea religioasă. Nu este accidental faptul că una dintre prietenii copleșitor de importante din viața lui Nietzsche a fost cu un muzician — într-adevăr, un muzician a cărui mare ambiție era să facă astfel încât operele lui (sau, cum prefera să le spună, „dramele lui muzicale”) să depășească

banalitatea distracțiilor de masă, să devină mari sinteze de muzică, literatură, arte vizuale, dans, mitologie și filosofie. Nietzsche era total de acord cu această aspirație și, dacă a fost dezamăgit de prea omenescul Wagner, asta a fost pentru că acesta a dorit în cele din urmă să abordeze religia — ba mai rău decât orice, creștinismul. Ca și Nietzsche, Jung era fiu de pastor și amândoi pot fi văzuți ca niște revoltați împotriva pietății din casa copilăriei lor. Totuși Jung, spre deosebire de Nietzsche, a văzut în diversele religii ale lumii o încercare inevitabilă și adesea profundă de a simboliza eterna căutare a sensului de către om. Spre deosebire de Nietzsche (și de Freud), Jung era de părere că marile religii ale lumii reprezintă încercări curajoase de a surprinde natura sufletului și căile — deși înspăimântător de îndepărtate — spre mântuire. Astfel, a neglija întrebările profunde despre originile și destinele conștiinței umane este la fel de contra-productiv ca a neglija visul și mitul.

Dacă Eschil și Shakespeare și Goethe nu sunt mai puțin demni de timpul și energia noastră decât profeții și diverșii guru, asta este pentru că ei împărtășesc cu Jung preocuparea pentru întrebările fundamentale, nu datorită unei capacități estetice extrem de dezvoltate sau pentru că ar stăpâni stilul suprem.

Ni-l putem imagina pe Jung zâmbind aprobator în fața micului poem al lui Nietzsche care spune: „Nu sunt nimic, doar unul ce face cuvinte“, dar oare Nietzsche ar fi zâmbit, la rândul lui, citind: „Nu-i oare scris «La început a fost cuvântul?»“ Ce e sigur însă este că efortul depus de-a lungul întregii cariere de către Nietzsche — efort aproape disperat prin intensitate — de a obține, pentru fiecare dintre numeroasele lui proiecte, stilul potrivit, calea supremă de a integra forma și conținutul, a fost o *idée fixe* pe care Jung cu greu o putea împărtăși ori tolera.

Un alt punct în care se despart radical căile celor doi reiese foarte limpede dintr-o critică timpurie adusă de către Jung: deși erau de acord în privința necesității de a nu pierde contactul cu instinctele (de exemplu, printr-o intelectualizare excesivă sau prin alte forme de spiritualitate), ei se diferențiau în ceea ce privește calea optimă de urmat spre un nivel superior.

Nietzsche a resimțit, fără îndoială, în modul cel mai adânc negarea creștină a naturii animalice și a căutat o totalitate umană mai înaltă, dincolo de bine și de rău. Oricine critică cu seriozitate atitudinea fundamentală a creștinismului se debarasează și de protecția pe care acesta i-o conferă. El se expune ineluctabil sufletului animalic. Acesta este momentul beției dionisiace, revelației copleșitoare a „bestiei blonde“ care îl tulbură cu fiori necunoscuți pe inocent. Tulburarea îl transformă în erou sau într-o

fînță asemănătoare lui Dumnezeu, îi conferă o grandoare superioară omului. El se simte foarte bine la „600 de picioare dincolo de bine și de rău“. Dacă eroismul devine cronic, el sfârșește în convulsie, iar convulsia duce la catastrofă sau la nevroză, sau la amândouă.“ (OC 7, par. 40–41)

Putem fi siguri că Nietzsche ar fi fost din nou de acord cu Jung când acesta spune, puțin mai departe în același pasaj: „Se suportă cultura fără pagubă doar într-o anumită măsură“. Apoi însă Jung își reia critica:

Dilema fără sfârșit cultură–natură este, de fapt, problema unui prea-mult sau a unui prea-puțin, și nu aceea a unui sau-sau. (ibid.)

Totuși nu a fost Nietzsche cel care a spus, parcă răspunzând criticii lui Jung: „Eu sunt una, scrierile mele sunt alta“? Iar Noua Critică (acum veche) și practic întreaga tagmă a filosofilor ar spune: „Da, lăsați omul și viața lui în pace: rămâneți la text“. Într-adevăr, Jung ar fi de acord într-un fel că poate exista o discrepanță între scrierile cuiva și restul vieții sale. Iar munca de natură creativă (în orice material) ar putea reprezenta o extensie imaginativă a ceea ce trece drept realitate, chiar și o compensație pentru limitările de caracter ce pot condamna cel mai mare geniu la porțiuni de mediocritate în timpul vieții de zi cu zi. „Totuși“, ni-l putem imagina pe Jung continuând, „tot acest seminar este dedicat analizei uneia dintre cărțile tale excelente, pentru a determina cu cât mai multă acuratețe posibil calitatea vieții autorului ei, căci cum ar putea cineva să nu fie în propriile creații? Și nu ai spus tu: «Judec un filosof în funcție de cât de capabil este să slujească drept exemplu?»“

Ultima întrebare pe care a pus-o Nietzsche în ultima lui carte a fost pur și simplu: „Am fost oare înțeles?“ Însă Nietzsche, sau mai curând un nietzschean, ar putea la fel de bine adăuga: „Îi face Jung în cele din urmă dreptate măreției lui Nietzsche ca filosof, ca scriitor?“ Și (iarăși cu impertinență) ne putem imagina că Geist-ul lui Jung răspunde: „Întrebarea nu ar fi mai curând: «Am reușit noi, prin analiza textului tău și prin ceea ce ne spune el despre viața ta, să înțelegem mai bine condiția umană?»“

Seminarul acesta, ca toate seminarele lui Jung, este despre psihologia analitică.

James L. Jarrett

Mulțumiri

Editorul unei lucrări atât de conotative, așa cum e orice operă a lui Jung — dar în special însemnările de seminar, unde nu el este autorul notelor de subsol —, trebuie să ceară ajutor colegilor, cunoștințelor și străinilor cu recomandări selecte în materie de istorie, teologie, astronomie, horticultură, psihologie etc. În cazul de față, îi sunt foarte îndatorat lui William McGuire, maestrul specialiștilor în Jung și-n jungianism. M-a salvat de la multe gafe și derapaje. Joseph Henderson, care a fost, în etapele finale, membru al Seminarului, m-a ajutat să-mi imaginez scena prin poveștile sale pline de viață despre întâlniri și despre majoritatea participanților. Gerhard Adler, Lilliane Frey-Rohn, Aniela Jaffé și C.A. Meyer au fost și ei de ajutor, oferind materiale contextuale și răspunzând întrebărilor mele.

Alții care și-au dăruit cu generozitate timpul și cunoștințele lor au fost: Joan Alpert, John Anton, Thomas G. Barnes, Patricia Benson, Robert Browning, Robert Cockrell, Randy Cross, Joseph Fontenrose, Jennifer Gordon, Paul Heist, Dennis Jarrett, Richard Kern, Thomas Leahy, S.J., Charles McCoy, Alexander Nehamas, Kenneth Paigen, Graham Parkes, Thomas G. Rosenmeyer, Evert Schlenger, Martin Schwartz, Will Tuttle, Claude Welch. Elisa Leptich, în calitate de asistentă a mea, a bătut biblioteca Berkeley și a reușit să identifice multe lucruri. Marjorie Jarrett și-a dedicat sute de ore colacionării, poziționării și culegerii însemnărilor. Virginia Dreper a făcut descoperiri utile și în plus a avut o sumedenie de sugestii de natură stilistică. Babette Jackson s-a ocupat de cea mai mare parte a procesului de indexare. În cele din urmă, le sunt recunoscător membrilor unui grup de studiu mic, dar plin de viață, care a cercetat, an de an, tipologia personalităților jungiene, pentru discuțiile lor incitante (ca întotdeauna) pe marginea unor fragmente din text: Noelle Caskey, Wayne Detloff, Ravenna Helson și Byron Lambie.